

USAID
ВІД АМЕРИКАНСЬКОГО НАРОДУ

Фонд Східна Європа

Програма РАДА: підзвітність, відповідальність,
демократичне парламентське представництво

ПРАКТИКА ЗАКОНОТВОРЕННЯ 01

ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ ПРОЕКТІВ ЗАКОНІВ ТА ОСНОВНІ ВИМОГИ ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ

(Методичні рекомендації)

Видання четверте, виправлене і доповнене

Київ 2014

Апарат Верховної Ради України
Програма РАДА   Фонд Східна Європа

ПРАКТИКА ЗАКОНОТВОРЕННЯ 01

**ПРАВИЛА ОФОРМЛЕННЯ
ПРОЕКТІВ ЗАКОНІВ
ТА ОСНОВНІ ВИМОГИ
ЗАКОНОДАВЧОЇ ТЕХНІКИ**

(Методичні рекомендації)

Видання четверте, виправлене і доповнене

Київ 2014

Практика законотворення 01. Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) / Загальн. ред. та упоряд. – Крижанівський В.П. – К.: [ФОП Москаленко О. М.], 2014. – 44 с.

Правила оформлення проектів законів та основні вимоги законодавчої техніки (Методичні рекомендації) Підготовлено Головним юридичним управлінням апарату Верховної Ради України. Відповідальний за підготовку рекомендацій – Заступник Керівника Апарату Верховної Ради України, керівник Головного юридичного управління Теплюк М.О. Загальна редакція і упорядкування – Крижанівський В.П. (Програма РАДА). Видання четверте, виправлене і доповнене, 2014

З кінця 2013 року Фонд Східна Європа почав впроваджувати в Україні проект USAID (Агенство США з міжнародного розвитку) – Програму «РАДА: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво».

Головною метою Програми РАДА є сприяння становленню підзвітного, відповідального і демократичного представницького органу – Парламенту України – шляхом:

1. Сприяння народним депутатам України у їх зусиллях із налагодження ефективної системи співпраці з виборцями і підвищення якості виконання їх представницьких повноважень;
2. Сприяння поширенню ініціатив громадянської освіти і моніторингу за діяльністю як Верховної Ради України так і народних депутатів України з метою покращення їх підзвітності виборцям;
3. Сприяння становленню незалежної законодавчої гілки влади у системі органів державної влади України шляхом підвищення ефективності чинних парламентських процедур.

Завданнями проекту є:

- Більш ефективного залучення громадян до законодавчого процесу;
- Розширення участі громадян у моніторингові роботи єдиного законодавчого органу держави;
- Посилення ефективності незалежного парламентського контролю за виконавчою владою.

Фонд Східна Європа

Це видання здійснено за підтримки Відділу демократії і врядування Місії USAID в Україні, Молдові та Білорусі відповідно до умов угоди No.AID-121-A-14-00001 (Програма РАДА: підзвітність, відповідальність, демократичне парламентське представництво).

Думки і твердження, висловлені у публікаціях, відображають особисту позицію авторів і можуть не співпадати з позицією USAID, програми РАДА та фонду Східна Європа.

Електронну версію цього видання розміщено на веб-сайті Програми РАДА – www.radaprogram.org

ISBN 978-966-2214-42-0

© Програма РАДА, 2014

З М І С Т

ВСТУП	4
1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ	5
2. СКЛАДАННЯ ТЕКСТУ ЗАКОНОПРОЕКТУ	7
2.1. Структура законопроекту	7
2.2. Мова і термінологія законопроекту	14
2.3. Викладення нормативних положень	15
2.4. Оформлення законопроектів про ратифікацію	17
3. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНІВ	19
4. ПІДГОТОВКА ПЕРЕЛІКУ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ПРО ВИЗНАННЯ ЇХ ТАКИМИ, ЩО ВТРАТИЛИ ЧИННІСТЬ	31
5. ВИМОГИ ДО ПРОЕКТІВ ПОСТАНОВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ	37
6. СУПРОВІДНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ПОДАЮТЬСЯ ІЗ ЗАКОНОПРОЕКТОМ	40

ВСТУП

Законодавча діяльність Верховної Ради України у контексті еволюції законодавства України засвідчила існування проблеми якості законів. Поряд з іншими чинниками, що так чи інакше впливають на якість законів, ця проблема, зокрема, зумовлена також і недодержанням вимог законодавчої техніки у процесі законотворення.

Натомість саме законодавча техніка (рівень її розвитку) як невід’ємна частина законотворення значною мірою здатна забезпечити належну якість і ефективність усього законодавчого масиву, що, безумовно, має сприяти адекватному впливу законодавства на політичні, економічні та соціальні відносини у державі. Адже відповідний рівень законодавчої техніки, що є надійним гарантом вдосконалення законодавства, правильного застосування та повної відповідності волі законодавця, сприяє утвердженню в державі принципу верховенства закону.

Водночас недооцінка правил законодавчої техніки або їх ігнорування чи спрощення може призвести до численних законодавчих та правозастосовчих помилок.

Законодавча техніка – це система усталених теоретико-прикладних правил, вироблених на підставі багаторічної практики законотворчості, якими окреслено засоби і методи розробки та написання проектів законів, що забезпечують точну й повну відповідність положень, що викладаються, їх змісту і призначенню, вичерпний обсяг правового регулювання, ясність та доступність правового матеріалу тощо.

Основними взаємозв’язаними складовими елементами законодавчої техніки є:

- методологія складання законопроекту;
- визначення структури закону, адекватної його змісту;
- правила і засоби викладення нормативних положень законопроекту;
- мова і термінологія законопроекту;
- правила внесення змін до закону.

Ці методичні рекомендації розроблено з метою уніфікації написання проектів законів та дотримання вимог законодавчої техніки при підготовці законопроектів про внесення змін до чинних законодавчих актів.

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Закон – це державний нормативно-правовий акт вищої юридичної сили, що регулює найбільш важливі суспільні відносини шляхом встановлення загальнообов’язкових правил поведінки суб’єктів цих відносин.

Основним Законом України є Конституція України. Конституція України має найвищу юридичну силу. Закони та інші нормативно-правові акти приймаються на основі Конституції України і повинні відповідати їй.

Перш ніж розпочати підготовку проекту закону, слід врахувати критерії, що дозволяють виділити закон як особливу категорію нормативно-правових актів, а саме:

- питання, які передбачається вирішити в законі, належать відповідно до статті 92 Конституції України до питань, що визначаються виключно законами України;
- відносини, що мають бути врегульовані, є стабільними та важливими у суспільстві;
- чітко визначити необхідність прийняття закону та цілі, що мають бути досягнуті з його прийняттям, а саме – можливі наслідки дії майбутнього закону: економічні, політичні, соціальні тощо.

Необхідно також вивчити міжнародні договори України, що стосуються теми законопроекту. При цьому слід враховувати вимоги статті 9 Конституції України, згідно з якою чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України.

З метою взаємного узгодження законопроекту із чинними законами та уникнення суперечностей слід проаналізувати все чинне законодавство, особливо вимоги, що містяться в податкових, бюджетних законах тощо, а також визначити місце закону в загальній системі законодавства, галузі.

Аналізувати чинне законодавство необхідно з урахуванням рішень Конституційного Суду України у справах щодо конституційності законів з питань, що належать до предмета правового регулювання майбутнього закону.

Під час розробки законопроектів варто також враховувати положення Закону України “Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу” від 18 березня 2004 року №1629-IV та ратифікованої Верховною Радою України 16 вересня 2014 року Угоди про асоціацію між Україною, з одного боку, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншого боку, зважаючи на їхнє значення для реалізації проголошеного Україною курсу на європейську інтеграцію. У разі виявлення протиріч положень законопроекту з вимогами цих документів їх необхідно привести у відповідність із Угодою, крім тих випадків, що передбачені самою Угодою.

2. СКЛАДАННЯ ТЕКСТУ ЗАКОНОПРОЕКТУ

2.1. Структура законопроекту

Оформлення проектів законодавчих актів і супровідних документів повинно здійснюватися відповідно до Регламенту Верховної Ради України, Положення про порядок роботи у Верховній Раді України із проектами законів, постанов та інших актів Верховної Ради України.

Перш ніж приступити до написання проекту закону, слід визначити предмет його регулювання.

Неправомірно включати до галузевого закону норми, які не є його предметом, або ті, що кодифіковані та розміщені в кодексах. У цьому випадку застосовується відсилочна (бланкетна) норма до того чи іншого закону (кодексу). У разі якщо в законі необхідно встановити адміністративну чи кримінальну відповідальність, слід також застосувати відсилочну норму.

До того ж відповідно до статті 92 Конституції України питання встановлення юридичної відповідальності визначаються виключно законами.

• Приклади:

1) *“Стаття 15. Відповідальність за вчинення насильства в сім’ї*

Члени сім’ї, які вчинили насильство в сім’ї, несуть кримінальну, адміністративну чи цивільно-правову відповідальність відповідно до закону”;

2) *“Стаття 28. Відповідальність за порушення законодавства про поштовий зв’язок*

Порушення правил надання послуг поштового зв’язку, виготовлення з метою збуту чи збут свідомо підроблених поштових марок та кліше державних знаків маркувальних машин, псування засобів поштового зв’язку, крадіжка чи пошкодження

поштових відправлень тягне за собою відповідальність відповідно до закону”.

Відсилочні норми можуть міститися всередині закону чи статті. Номери статей, частин статей, пунктів, абзаців тощо, до яких дається відсилка, викладаються текстом або в дужках.

Якщо при відсиланні до статті дається її назва (таке буває в кодексах), номер такої статті пишеться в дужках.

• **Приклади:**

1) у статті 223 Кодексу України про адміністративні правопорушення:

“Центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну політику з питань нагляду та контролю за додержанням законодавства про пожежну і техногенну безпеку, розглядає справи про адміністративні правопорушення, пов’язані з порушенням встановлених законодавством вимог пожежної безпеки, здійсненням суб’єктом господарювання господарської діяльності без декларації відповідності матеріально-технічної бази суб’єкта господарювання вимогам законодавства у сфері пожежної безпеки, невиконанням приписів та постанов посадових осіб органів державного пожежного нагляду (статті 120, 175, 175-2, 188-8)”;

2) у статті 67 Кримінального кодексу України:

“2) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28)”.

Проте досить часто відсилочні норми викладаються текстом, зокрема, *“згідно із статтею 5 цього Закону”* або *“відповідно до частини першої цієї статті”*.

• **Приклади:**

1) у статті 16 Закону України *“Про регулювання містобудівної діяльності”*:

“Затвердження оновленої містобудівної документації на місцевому рівні здійснюється згідно із статтями 17, 18 та 19 цього Закону”;

2) у статті 7 Закону України “Про угоди про розподіл продукції”:

“10. Переможець конкурсу визначається Кабінетом Міністрів України протягом строку, передбаченого пунктом 6 цієї статті, з урахуванням пропозицій Міжвідомчої комісії”.

Структура законопроекту повинна забезпечувати послідовне логічне викладення нормативного матеріалу, його доступність для огляду та тим самим сприяти правильному його розумінню, а відтак, і застосуванню.

Кожен законопроект має назву, яка є складовою частиною офіційного тексту закону. У назві закону стисло (в кількох словах) викладається зміст закону. Для цього використовуються інформативні поняття, які дозволяють розпізнати предмет, що регулюється цим законом. Наприклад, закони України “Про житлово-комунальні послуги”, “Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори”.

У разі якщо треба особливо наголосити на мотивах законодавця, історичному контексті чи інших обставинах, які слугують причиною прийняття закону та/або мають братися до уваги в подальшому правозастосуванні чи тлумаченні змісту закону для розуміння завдань, які ставить перед собою законодавець, та обраних ним у законі способів їх досягнення, на початку законопроекту розміщується преамбула. При цьому правові норми до преамбули не включаються.

• **Приклади:**

1) *“Верховна Рада України від імені Українського народу – громадян України всіх національностей,
виражаючи суверенну волю народу,
спираючись на багатовікову історію українського державотворення і на основі здійсненого українською нацією, усім Українським народом права на самовизначення,
дбаючи про забезпечення прав і свобод людини та гідних умов її життя,
підключає про зміцнення громадянської злагоди на землі України,
прагнучи розвивати і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу,*

усвідомлюючи відповідальність перед Богом, власною совістю, попередніми, нинішнім та майбутніми поколіннями, керуючись Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року, схваленим 1 грудня 1991 року всенародним голосуванням, приймає цю Конституцію – Основний Закон України”;

2) *“Цей Закон визначає правові та організаційні засади проведення спеціальної перевірки суддів судів загальної юрисдикції (далі – перевірка суддів) як тимчасового посиленого заходу з використанням існуючих процедур розгляду питань про припинення суддів судів загальної юрисдикції до дисциплінарної відповідальності і звільнення з посади у зв’язку з порушенням присяги з метою підвищення авторитету судової влади України та довіри громадян до судової гілки влади, відновлення законності і справедливості”.*

На початку законопроекту розташовуються норми загального характеру, що встановлюють принципи правового регулювання і містять правила, які повинні враховуватися при застосуванні наступних нормативних вказівок.

Далі в законопроекті розміщуються норми, згруповані з окремих питань, що стосуються того або іншого аспекту правового регулювання.

Потім викладаються додаткові положення, які стосуються всіх або кількох питань, що належать до сфери регулювання цього закону. Мається на увазі, наприклад, відповідальність за порушення цього закону, розгляд спорів тощо.

Завершують законопроект прикінцеві та перехідні положення.

У прикінцевих положеннях законопроекту зазначається:

1. Термін набрання чинності законом. Якщо не передбачається встановлення такого терміну, то закон набере чинності через 10 днів з дня його офіційного оприлюднення. Закон може встановлювати будь-який строк набрання чинності, однак цей строк не може передувати дню його опублікування (стаття 94 Конституції України). Слід також зважати на вимогу статті 27 Бюджетного кодексу України, що встановлює

особливість введення в дію законів, які впливають на доходну чи видаткову частину Державного бюджету України.

2. Встановлення терміну, протягом якого Кабінет Міністрів України має забезпечити прийняття нових та приведення у відповідність із законом чинних підзаконних актів органів виконавчої влади.

Наприклад, Закон України “Про внесення зміни до статті 37 Закону України “Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб”:

“II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з 1 січня 2015 року.

2. Встановити, що особи, яким раніше призначено пенсію в разі втрати годувальника відповідно до Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб», мають право на перерахунок пенсії з урахуванням положень цього Закону.

Якщо внаслідок перерахунку за нормою цього Закону розмір пенсії або виплачуваної її частини зменшується, пенсія виплачується в раніше встановленому розмірі.

3. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом забезпечити проведення перерахунку раніше призначених пенсій відповідно до пункту 2 цього розділу”.

3. З метою усунення колізій у законодавстві в частині восьмій статті 90 Регламенту Верховної Ради України вимагається, щоб у прикінцевих положеннях законопроекту було визначено перелік законодавчих актів, до яких вносяться зміни або які втрачають чинність. Наприклад, у Законі України “Про адвокатуру та адвокатську діяльність” розміщено перелік законодавчих актів, до яких вносяться зміни у зв’язку з прийняттям нового Закону. Ця вимога не поширюється на законопроекти про внесення змін до законів або визнання законів такими, що втратили чинність.

У разі прийняття великого за обсягом закону або закону, який, ймовірно, часто перевидаватиметься, доцільно підготувати окремий законопроект про внесення змін до законодавчих актів у зв’язку з прийняттям нового закону, який вноситиметься на розгляд Верховної Ради України

одночасно з основним законопроектом. Особливо це стосується кодексів. Зокрема, при ухваленні нової редакції Бюджетного кодексу України було прийнято окремий закон про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Бюджетного кодексу України.

Перехідні положення законопроекту застосовуються, у разі якщо потрібно врегулювати відносини, пов'язані з переходом від існуючого правового регулювання до бажаного, того, яке має запроваджуватися з прийняттям нового закону. При цьому перехідні положення повинні узгоджуватися з приписами прикінцевих положень, що стосуються особливостей набрання чинності законом чи окремими його нормами. Норми тимчасового та локального характеру, якщо вони присутні в законі, також включаються до перехідних положень законопроекту. Перехідні положення не можуть міститися в законопроектах про внесення змін до інших законів чи про визнання законів такими, що втратили чинність. У разі необхідності врегулювання питань, що мають вирішуватися у перехідних положеннях, відповідні зміни повинні вноситися до основного закону (законів).

Наприклад, у розділі XV *“Перехідні положення” Конституції України* містяться норми, що регулюють правовідносини інакше, ніж це передбачено Конституцію України, до прийняття законів *“Про Конституційний Суд України”*, *“Про прокуратуру”*, з питань досудового слідства тощо.

Перехідні положення є також у новому Кримінальному кодексі України.

Структура законопроекту залежить від його обсягу і змісту. Великі законопроекти поділяються на розділи (глави). При цьому нормативні положення загального характеру зазвичай об'єднуються в розділ, який іменується *“Загальні положення”*. В окремі розділи об'єднуються нормативні положення, які стосуються одного правового інституту або питання. Вводити структурну одиницю *“розділ”*, якщо в законопроекті немає глав, не варто.

Нумерація розділів, глав і статей є наскрізною відповідно до порядкового номера, що не змінюється при внесенні змін до закону.

Розділи, як правило, нумеруються римськими цифрами.

Законопроект поділяється на статті – предметно відокремлені та означені назвою структурні одиниці закону. Статті закону поділяються

на частини. Частина статті може складатися з одного або декількох речень та в сукупності має містити один логічно завершений аспект регулювання, що відноситься до предмета статті. З метою кращого структурування нормативного матеріалу, що передбачає варіантність або перелік, частина статті може включати в себе пункти і підпункти. Як виняток, частина статті може містити абзаци. Однак не варто застосовувати абзаци після використання в частині пунктів, оскільки такий підхід може ускладнити у майбутньому посилання на правову норму, викладену в абзаци. Нумерація статей та їх частин здійснюється арабськими цифрами. При цьому частина статті не може вважатися пунктом статті. Частина статті – це завжди правова норма, а пункт – лише окремий елемент цієї норми. Пункти послідовно нумеруються арабськими цифрами або буквами українського алфавіту.

Як негативний приклад можна навести закони України *“Про заходи, спрямовані на забезпечення сталого функціонування підприємств паливно-енергетичного комплексу”* та *“Про обов’язкове страхування цивільно-правової відповідальності власників наземних транспортних засобів”*. Структура зазначених законів побудована за правилами написання інструкцій, що видаються міністерствами. Це значно ускладнює, зокрема, подальше внесення змін до них.

Іншим недоліком зазначених законів є наявність громіздких статей, перенасичених регулятивними приписами, що призводить не лише до ускладнень під час внесення до них наступних змін, але й у процесі їх застосування.

Наприклад, *частина перша статті 2 Закону України “Про банки і банківську діяльність” містить 60 абзаців, а частина друга статті 17 Закону України “Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб - підприємців” – 56 абзаців.*

Примітки до статей допускаються у виняткових випадках, якщо відповідне положення не можна викласти в тексті статті без порушення цілісності його змісту.

Законопроекти можуть мати додатки, які містять таблиці, графіки, тарифи тощо. Якщо законопроект має декілька додатків, то вони послідовно нумеруються арабськими цифрами.

У додатках розміщуються тільки ті положення закону, які немож-

ливо викласти у стандартній формі статті законодавчого акта, проте вони повинні бути врегульовані на рівні закону.

Юридична сила як додатків, так і самого законодавчого акта однакова. *Наприклад, у законах про Державний бюджет України є формулювання “додатки до цього Закону є його невід’ємною частиною”.*

2.2. Мова і термінологія законопроекту

Текст законопроекту має викладатися стисло, державною діловою мовою, за змогою, короткими фразами. Не варто застосовувати вислови з багатьма підрядними реченнями. Особливу увагу необхідно звертати на точність термінології. Визначення термінів повинно відповідати їх змісту, що міститься в офіційній діловій мові, спеціальних науках та чинному законодавстві, а також має бути однаковим у всьому тексті закону. Якщо термінологія закону не відповідає загальноновживаному її розумінню і обмежується лише певним законом, то у проекті дається відповідне застереження. Наприклад: *“Для цілей цього Закону вживаються такі терміни і поняття”* або *“У цьому Законі терміни вживаються в такому значенні”.*

У разі посилань у тексті закону на статті, частини статей, пункти, абзаци тощо слід пам’ятати, що номери статей, пунктів пишуться цифрами, а частин статей, абзаци – словами.

Власні назви органів державної влади варто зазначати у законопроекті лише в тому випадку, якщо ця назва передбачена Конституцією України. Наприклад: *Конституційний Суд України, Міністерство юстиції України, Рада національної безпеки і оборони України* тощо.

При цьому треба враховувати, що Конституція України:

1) визначає порядок утворення чи формування окремих органів державної влади, в тому числі шляхом видання підзаконних актів, тому зазначення у законі власної назви такого органу на момент прийняття закону матиме наслідком необхідність внесення до нього змін у разі зміни його назви підзаконним актом. Так, наприклад, згідно із статтею 116 Конституції України Кабінет Міністрів України утворює, реорганізовує та ліквідує відповідно до закону міністерства та інші центральні органи виконавчої влади. Оскільки цей процес є динамічним, доцільно давати в законі не власну назву такого органу виконавчої

влади, а родовий термін – “центральний орган виконавчої влади”;

2) містить у низці своїх приписів родові назви органів державної влади. Наприклад: “суди загальної юрисдикції”, “спеціалізовані суди”, “місцеві державні адміністрації”, “центральні органи виконавчої влади”, “органи місцевого самоврядування” (коли йдеться про місцеві представницькі органи та їх виконавчі органи), “сільські, селищні, міські, районні, районні у містах, обласні ради” (коли йдеться лише про місцеві представницькі органи). Тому для уникнення двозначності правової норми важливо використовувати термінологію Конституції України у точно визначеному нею змісті.

Якщо у тексті законопроекту треба зазначити власну назву організації, слід вживати її повну офіційну назву, що існує на час прийняття закону. При цьому застосування абрєвіатури може бути доцільним, у разі якщо власна назва є довгою та/або неодноразово вживається у тексті законопроекту. У цьому випадку, а також у разі якщо в законі передбачено використання громіздкої юридичної конструкції, яка вживатиметься по всьому тексту закону, на початку закону дається повна назва (повний термін), а в дужках зазначається, що далі по тексту вживатиметься коротка назва (короткий термін). Наприклад: “*Організація і порядок проведення виборів депутатів Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів (далі - місцеві вибори) регулюються Конституцією України, цим та іншими законами України, а також прийнятими відповідно до них іншими актами законодавства*”.

Якщо в проєкті є посилання на інший закон, то зазначається його повна назва.

2.3. Викладення нормативних положень

Нормативні положення закону не повинні містити зайвої деталізації. Потрібно завжди пам’ятати, що закон регулює суспільні відносини, а не вирішує конкретне питання для конкретної фізичної чи юридичної особи.

Мова викладення нормативного матеріалу має бути чітка та однозначна. Зазвичай одне речення повинно містити одну правову норму. За

необхідності для завершеного і послідовного викладення нормативного матеріалу одне речення може містити декілька правових норм. У цьому випадку слід переконатися у відсутності в такій нормі неоднозначності змісту.

Для кращого викладення змісту закону можна скористатися способом структурування тексту за допомогою переліку чи варіантності (з використанням пунктів та підпунктів).

Для полегшення застосування норм і виключення різнотлумачень кожне нормативне положення має бути чітко викладено та сформульовано таким чином, щоб не виникало сумніву щодо строку дії в часі. Якщо закон або його окремі норми не обмежені в дії часом, то ніяких застережень щодо цього давати не треба. У разі якщо закон або його окремі норми приймаються з обмеженим строком дії, то про це слід обов'язково зазначити у законі, нормі. Якщо дія закону обмежена в часі, необхідно визначити, яка редакція закону буде чинною (у разі коли таким законом вносяться зміни до інших законодавчих актів і їх дія обмежена в часі).

Наприклад, *Закон України “Про першочергові заходи щодо внесення змін до деяких законів України у зв'язку з організацією та проведенням фінальної частини чемпіонату Європи 2012 року з футболу в Україні”*:

“II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування і діє до 1 вересня 2012 року”.

Як негативний приклад можна навести *Закон України “Про зупинення спаду сільськогосподарського виробництва та продовольче забезпечення країни у 1997 - 1998 роках”*. Незважаючи на таку назву, в тексті Закону не дано застережень щодо його дії в часі.

Визначаючи норми щодо набрання чинності законом, необхідно зважати на положення статті 94 Конституції України: “Закон набирає чинності через десять днів з дня його офіційного оприлюднення, якщо інше не передбачено самим законом, але не раніше дня його опублікування”.

Положення про набрання чинності законом мають бути чіткими

для правозастосування. При цьому слід чітко визначити, у разі необхідності, яка структурна одиниця закону повинна набирати чинності в інший термін. Однак не може бути набрання чинності окремою структурною одиницею раніше, ніж законом в цілому.

Якщо законопроект містить норми щодо правового врегулювання окремих механізмів підзаконними актами або ж Кабінет Міністрів України для впровадження закону має здійснити відповідні організаційні чи інші підготовчі заходи, прикінцеві положення проекту повинні поєднувати положення щодо набрання законом чинності та відтермінування строку введення його (чи окремих його частин) в дію. Це дасть змогу Уряду в умовах існування чинного закону здійснити всі необхідні впроваджувальні процедури (синхронізувавши при цьому момент набрання чинності прийнятих на його виконання підзаконних актів з моментом введення в дію закону). Таким чином, з моменту введення закону в дію його застосування стане можливим у повному обсязі.

Формулювання “Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування” є найбільш оптимальним для законів, що не потребують здійснення, зокрема підготовчих заходів, та/або які не містять винятків щодо набрання чинності їх окремими частинами.

2.4. Оформлення законопроектів про ратифікацію

Законопроекти про ратифікацію міжнародних договорів, що не містять нормативних приписів, оформляються таким чином.

Наприклад, Закон України “Про ратифікацію Конвенції про запровадження системи реєстрації заповітів”:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

Ратифікувати Конвенцію про запровадження системи реєстрації заповітів , вчинену 16 травня 1972 року в м. Базелі, яка набирає чинності для України через три місяці від дати передачі на зберігання Україною її ратифікаційної грамоти (додається), із такою заявою до статті 3 Конвенції:

“Згідно з пунктом 1 статті 3 Конвенції національним органом для виконання в Україні функцій, передбачених цією Конвенцією, є Міністерство юстиції України”.

Якщо законопроект про ратифікацію міжнародного договору має застереження, то його оформляють за загальними правилами без найменування статей.

Наприклад, Закон України *“Про ратифікацію Європейської конвенції про транскордонне телебачення”*:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

Європейську конвенцію про транскордонне телебачення, вчинену 5 травня 1989 року у м. Страсбурзі, зі змінами, внесеними Протоколом про внесення змін до Європейської конвенції про транскордонне телебачення від 9 вересня 1998 року, ратифікувати (додається), з такими заявою та застереженням:

1) до статті 19:

“органом, на який покладаються повноваження згідно зі статтею 19 Конвенції, є Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення”;

2) до статті 32:

“Україна відповідно до пункту 1 статті 32 Конвенції залишає за собою право обмежувати на своїй території ретрансляцію програм, що містять рекламу алкогольних напоїв, у частині, що не відповідає національному законодавству”.

3. ВНЕСЕННЯ ЗМІН ДО ЗАКОНІВ

Значну кількість законів, що приймаються Верховною Радою України, становлять закони про внесення змін до чинних законодавчих актів. Основна мета їх прийняття — необхідність змін окремих норм закону без зміни його в цілому або усунення колізій у законодавстві у зв'язку з прийняттям нового закону, якщо це не було зроблено під час прийняття основного закону.

Підготовка законопроектів про внесення змін до законів містить деякі особливості, що зумовлено національною системою законодавства, оскільки необхідно враховувати при цьому можливе подальше внесення змін до них. Зокрема.

1. Законопроекти про внесення змін до законодавчих актів, а також ті, що містять перелік законодавчих актів, які визнаються такими, що втратили чинність, мають специфічну структуру: розділи, пункти, підпункти та абзаци.

Назва законопроекту, яким вносяться зміни до декількох статей закону або до декількох законів, має бути конкретизована.

Наприклад, *Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності” щодо провадження господарської діяльності на підставі подання декларації”*,

Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національного банку України”.

У разі якщо вносяться зміни до однієї статті, такої конкретизації не потрібно.

За необхідності суттєвого оновлення закону, коли внесення до нього змін відповідатиме або ж перевищуватиме за обсягом чинну редакцію закону або ж зміни істотно впливатимуть на його зміст, доцільно прийняти новий закон, визнавши існуючий закон таким, що втратив чинність.

Наразі, однак, досить часто замість прийняття нового закону пропонується викласти відповідний закон у новій редакції. Така практика є невиправданою, оскільки неодноразове викладення закону в новій

редакції нагромаджує систему законодавства та ускладнює подальше внесення змін. Давати закон у новій редакції слід у виключних випадках, коли до закону вноситься багато змін технічного характеру без зміни концепції закону.

2. У законі, до якого вносяться зміни, обов'язково зазначається джерело опублікування – Відомості Верховної Ради України, а також джерело опублікування наступних змін, які вносилися до закону. Якщо закон ще не опубліковано у Відомостях Верховної Ради України, то слід навести його номер і дату прийняття.

У виключних випадках джерелом опублікування може бути Офіційний вісник України.

Наприклад, *Митний тариф України*, який є значний за обсягом, опублікований лише в Офіційному віснику України, у Відомостях Верховної Ради України розміщений Закон про його затвердження.

Тому при внесенні змін до тексту Митного тарифу України слід посилатися на джерело опублікування – Відомості Верховної Ради України, де опублікований Закон про затвердження, та Офіційний вісник України, в якому опублікований додаток до Закону – текст Митного тарифу України.

Наприклад: *“Верховна Рада України постановляє:*

1. Внести до Митного тарифу України, затвердженого Законом України “Про Митний тариф України” (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 24, ст. 125; Офіційний вісник України, 2001 р., № 18, ст. 781 із наступними змінами), такі зміни:”.

При викладенні закону в новій редакції або в разі його доповнення новим розділом, главою або статтею наводиться джерело опублікування всіх змін, що вносилися до закону. В інших випадках слід брати джерело опублікування тільки тих змін, що стосуються статей, частин, пунктів, підпунктів тощо, до яких вносяться зміни.

Якщо вносяться зміни до закону, викладеного в новій редакції, зміни вносяться до оновленого тексту цього закону з посиланням на джерело його опублікування. На всі попередні редакції оновленого закону посилання не робиться.

Викладення структурної одиниці законодавчого акта в новій редакції не є підставою для визнання такими, що втратили силу, всіх проміжних редакцій зазначеної структурної одиниці.

У разі виникнення розбіжностей між оригіналом та опублікованим текстом закону треба користуватися текстом, що міститься в офіційному джерелі публікації, на яке робиться посилання. Це насамперед Відомості Верховної Ради України.

3. Якщо необхідно зазначити термін набрання чинності законом (а у необхідних випадках – введення його в дію), то він має складатися з двох розділів або пунктів. Перший – внесення змін до відповідного закону, другий – термін набрання чинності (введення в дію) законом, що приймається, та доручення, що зумовлені його прийняттям.

• **Приклади:**

1) Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про жертви нацистських переслідувань” щодо віку неповнолітніх в’язнів та розміру підвищення пенсії”:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

І. Внести до Закону України “Про жертви нацистських переслідувань” (Відомості Верховної Ради України, 2000 р., № 24, ст. 182; 2005 р., № 5, ст. 120; 2008 р. №№ 5-8, ст. 78) такі зміни:

“ІІ. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом”;

2) Закон України “Про внесення зміни до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію”:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

1. Внести до Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 16, ст. 255) такі зміни: ...

2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування”;

3) Закон України “Про внесення зміни до деяких законодавчих актів України щодо діяльності Національного банку України”:

“Верховна Рада України постановляє:

I. Внести зміни до таких законодавчих актів України: ...

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності через 90 днів з дня його опублікування, крім підпунктів 3 і 4 пункту 1, підпункту 2 пункту 3 розділу I цього Закону, які набирають чинності з 1 січня 2012 року.

2. Кабінету Міністрів України у тримісячний строк з дня набрання чинності цим Законом привести свої нормативно-правові акти у відповідність із цим Законом”.

4. Зміни вносяться до оригінального закону, а не до закону про внесення змін до цього закону чи про визнання закону таким, що втратив чинність.

Існують деякі випадки, коли доцільно внести зміни до закону про внесення змін. Проте у такому разі зміни можуть вноситися тільки до другого його розділу, що стосується набрання ним чинності (введення в дію), якщо треба змінити термін або інше положення, що стосується порядку набрання чинності законом (введення його в дію).

У разі необхідності викладення перехідних положень, яких потребуватиме фактичне набрання чинності законом про внесення змін, такі правові норми слід вносити до основного закону (доповнювати основний закон перехідними положеннями або ж, якщо перехідні положення є в основному законі, доповнювати чи змінювати їх).

• **Приклади:**

1) Закон України “Про внесення зміни до пункту 1 розділу II “Прикінцеві положення” Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів”:

“Верховна Рада України постановляє:

1. Пункт 1 розділу II “Прикінцеві положення” Закону України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо збереження родючості ґрунтів” (Відомості Верховної Ради України, 2009 р., № 47–48, ст. 719) доповнити словами

“крім пункту 1 розділу I цього Закону, який набирає чинності з 1 січня 2012 року”.

2. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування”;

2) Закон України “Про внесення зміни до Земельного кодексу України”:

“З метою забезпечення реалізації прав громадян на земельні ділянки та недопущення їх незаконного відчуження Верховна Рада України постановляє:

1. Доповнити пункт 15 розділу X “Перехідні положення” Земельного кодексу України абзацом такого змісту:

“Угоди (у тому числі довіреності), укладені під час дії заборони на відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), встановленої абзацом першим цього пункту, в частині відчуження зазначених ділянок та земельних часток (паїв), а так само в частині передачі прав на відчуження зазначених ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє є недійсними з моменту їх укладення (посвідчення)”.

II. Прикінцеві положення

1. Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування.

2. Кабінету Міністрів України, Генеральній прокуратурі України забезпечити організацію проведення перевірок щодо правомірності посвідчення угод (довіреностей) у частині відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв), а також у частині передачі прав на відчуження земельних ділянок та земельних часток (паїв) на майбутнє, передбачених пунктом 15 розділу X “Перехідні положення” Земельного кодексу України, та вжити відповідних заходів реагування”.

5. Зміни можуть вноситися до одного або декількох актів, якщо йдеться про необхідність оновлення пов’язаних питань, врегульованих більш ніж одним нормативним актом. При цьому юридична сила акта, яким вносяться зміни, має бути рівною юридичній силі акта, до якого вносяться зміни. Це означає, що зміни до кодексів та законів можуть вноситися лише законом. Зміни до постанов Верховної Ради України вносяться постановами. Однак іноді допускається внесення

змін законом до постанов Верховної Ради України за наявності таких обов'язкових умов:

- а) здійснюється системний перегляд законодавства у зв'язку із запровадженням нового правового регулювання суспільних відносин;
- б) зміни у постанові вносяться до положень, які містять норми права.

Слід також мати на увазі, що у правовому полі України наразі існує декілька кодексів, якими вимагається, щоб зміна положень цих кодексів здійснювалася виключно законами про внесення змін до них (пункт 9 розділу XXI Митного кодексу України, стаття 2 Податкового кодексу України, стаття 4 Бюджетного кодексу України).

6. До закону можуть вноситися такі зміни: нова редакція закону; нові редакції статей, частин, пунктів, підпунктів, абзаців, речень; заміна слів та їх виключення; доповнення новими структурними одиницями (статтями, частинами статей, пунктами, підпунктами тощо).

• **Приклади:**

1) Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України”:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

Внести зміни до Закону України “Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України” (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 30, ст. 258 із наступними змінами), виклавши його в такій редакції:”;

2) “Статтю 2 Закону України “Про загальну структуру і чисельність Служби безпеки України” (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 4, ст. 53) викласти в такій редакції:

“Стаття 2. Затвердити загальну чисельність Служби безпеки України у кількості 22500 осіб, у тому числі до 27200 військовослужбовців”;

3) “Текст статті 219 Цивільного процесуального кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., №№ 40-42, ст. 492) викласти в такій редакції:

“1. Суд може з власної ініціативи або за заявою осіб, які беруть участь у справі, виправити допущені у судовому рішенні описки чи арифметичні помилки.

2. Заява про виправлення описок чи арифметичних помилок у судовому рішенні розглядається протягом десяти днів з дня її надходження.

3. Питання про внесення виправлень вирішується в судовому засіданні, про що постановляється ухвала.

4. Особи, які беруть участь у справі, повідомляються про час і місце засідання. Їхня неявка не перешкоджає розгляду питання про внесення виправлень”;

4) “Частина другу статті 20 Закону України “Про оренду землі” (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 10, ст. 102) викласти в такій редакції:

“Право оренди земельної ділянки виникає з дня державної реєстрації цього права відповідно до закону, що регулює державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень”;

5) “Частина першу статті 25 Закону України “Про відпустки” (Відомості Верховної Ради України, 1997 р., № 2, ст. 4; 2000 р., № 51 – 52, ст. 449; 2005 р., № 9, ст. 178, № 26, ст. 353) доповнити пунктом 3¹ такого змісту:

“3¹) матері або іншій особі, зазначеній у частині третій статті 18 цього Закону, для догляду за дитиною віком до 14 років на період оголошення карантину на відповідній території”;

б) “Перше речення частини третьої статті 41 Господарського кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 6, ст. 56) викласти в такій редакції:

“Проведення судової експертизи доручається державним спеціалізованим установам чи безпосередньо особам, які відповідають вимогам, встановленим Законом України “Про судову експертизу”;

7) “Частину другу статті 89 Сімейного кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2002 р., № 21–22, ст. 135) після слів “нотаріальної контори” доповнити словами “або приватного нотаріуса”;

8) “У пункті 1 розділу XI “Прикінцеві положення” Закону України “Про безпечність та якість харчових продуктів” (Відомості Верховної Ради України, 2005 р., № 50, ст. 533) цифри “2010” замінити цифрами “2015”;

9) “У частині першій статті 23¹ Закону України “Про Державний бюджет України на 2014 рік” (Відомості Верховної Ради України, 2014 р., № 9, ст. 93, № 31, ст. 1059) слово “фінансових” виключити;

10) “Частину четверту статті 7 Закону України “Про трубопровідний транспорт” (Відомості Верховної Ради України, 1996 р., № 29, ст. 139; 2009 р., № 19, ст. 257) доповнити реченням такого змісту: “Дія цієї частини не поширюється на об’єкти житлового фонду державних підприємств магістрального трубопровідного транспорту”.

У разі внесення змін до статті, яка має декілька частин, пунктів, абзаців, слід обов’язково зазначити місце розташування цих змін.

• **Приклади:**

1) статтю 151 Кримінально-виконавчого кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2004 р., № 3 – 4, ст. 21) доповнити частиною сьомою такого змісту:

“7. Засудженим до довічного позбавлення волі може бути подано клопотання про його помилування після відбуття ним не менше двадцяти років призначеного покарання”;

2) “Статтю 4 Закону України “Про реабілітацію інвалідів в Україні” (Відомості Верховної Ради України, 2006 р., № 2–3, ст. 36; 2007 р., № 27, ст. 366; 2013 р., № 41, ст. 549) після абзацу п’ятого доповнити новим абзацом такого змісту:

“військовослужбовців (резервістів, військовозобов’язаних) та працівників Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, осіб рядового, начальницького складу, військовослужбовців, працівників Міністерства внутрішніх справ України, Управління державної охорони України, Державної служби спеціального зв’язку та захисту інформації України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, які захищали незалежність, суверенітет та територіальну цілісність України і брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення та перебували безпосередньо в районах проведення антитерористичної операції, а також працівників підприємств, установ, організацій, які залучалися та брали безпосередню участь в антитерористичній операції в районах її проведення у порядку, встановленому законодавством, а також мирних громадян, які проживали в районах проведення антитерористичної операції, за умови, якщо такими особами не вчинено кримінальних правопорушень, в частині забезпечення їх виробами медичного призначення, технічними та іншими засобами реабілітації, послугами медичної реабілітації, санаторно-курортним оздоровленням на підставі висновків лікарсько-консультативних комісій лікувально-профілактичних закладів чи рішень військово-лікарських комісій незалежно від встановлення їм інвалідності”.

У зв’язку з цим абзац шостий вважати абзацом сьомим”;

3) *“Частини другу – п’яту статті 382 Господарського кодексу України (Відомості Верховної Ради України, 2003 р., №№ 18 – 22, ст. 144) замінити однією частиною такого змісту:*

“2. Форма і порядок укладення зовнішньоекономічного договору (контракту), права та обов’язки його сторін регулюються Законом України “Про міжнародне приватне право” та іншими законами”.

У зв’язку з цим частини шосту та сьому вважати відповідно частинами третьою та четвертою”;

4) “Пункт 17 статті 10¹ Закону України “Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей” (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 15, ст. 190; 2006 р., № 51, ст. 519; 2007 р., № 33, ст. 442; 2010 р., № 9, ст. 151; 2013 р., № 14, ст. 89; 2014 р., № 11, ст. 132; із змінами, внесеними Законом України від 20 травня 2014 року № 1275–VII) замінити трьома новими пунктами такого змісту:

“17. В особливий період з моменту оголошення мобілізації до часу введення воєнного стану або до моменту прийняття рішення про демобілізацію надання військовослужбовцям щорічних основних відпусток здійснюється за умови одночасної відсутності не більше 30 відсотків загальної чисельності військовослужбовців певної категорії відповідного підрозділу.

18. В особливий період під час дії воєнного стану військовослужбовцям можуть надаватися відпустки за сімейними обставинами та з інших поважних причин із збереженням грошового забезпечення тривалістю не більш як 10 календарних днів.

19. Надання військовослужбовцям у періоди, передбачені пунктами 17 і 18 цієї статті, інших видів відпусток, крім відпусток військовослужбовцям-жінкам у зв’язку з вагітністю та пологами, для догляду за дитиною до досягнення нею трирічного віку, а в разі якщо дитина потребує домашнього догляду, – тривалістю, визначеною в медичному висновку, але не більш як до досягнення нею шестирічного віку, а також відпусток у зв’язку з хворобою або для лікування після тяжкого поранення за висновком (постановою) військово-лікарської комісії, припиняється”.

Доповнення норми чи речення словами здійснюється за такими ж правилами. Наприклад, у Законі України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо подальшого вдосконалення порядку ліцензування господарської діяльності” перше речення частини четвертої після слова “ліцензування” доповнити словами “протягом п’яти робочих днів з дня закінчення перевірки”.

Якщо зміни і доповнення вносяться до декількох законів, вони розміщуються в хронологічному порядку. Причому, якщо в переліку актів, до яких вносяться зміни, є кодекси, вони розташовуються на початку проекту.

У разі доповнення закону новим розділом, главою чи статтею, нумерація не змінюється.

• **Приклади:**

1) Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про здійснення державних закупівель” щодо впровадження процедури електронного реверсивного аукціону”:

“Доповнити розділом VIII¹ такого змісту:

“Розділ VIII¹

Процедура електронного реверсивного аукціону

Стаття 39¹. Загальні положення та умови застосування процедури електронного реверсивного аукціону”;

2) Закон України “Про внесення змін до Сімейного кодексу України”:

“Доповнити розділ IV Кодексу главами 20¹, 20² такого змісту:”;

3) Закон України “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з прийняттям Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”

“Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131) доповнити статтею 212² такого змісту:”.

У разі необхідності зміни термінології або назви органів у всьому тексті закону, їх слід об’єднати та розмістити в кінці законопроекту.

Наприклад: “У тексті Закону слова “угода” в усіх відмінках і числах замінити словом “договір” у відповідному відмінку і числі”; “У тексті Закону слова “фонд сприяння зайнятості”, “державний фонд сприяння зайнятості”, “державний фонд сприяння зайнятості населення” у всіх відмінках замінити словами “Фонд загальнообов’язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття” у відповідному відмінку”.

Крім того, варто пам'ятати, що при написанні законопроектів дотримуються правил орфографії та граматики. Тому під час внесення змін до законів треба враховувати розділові знаки як ті, що є в тексті закону, так і ті, що мають бути поставлені у зв'язку із зміною тексту відповідно до встановлених вимог української ділової мови.

Наприклад, у Законі України “Про місцеве самоврядування в Україні” пункт 51 частини першої статті 26 було доповнено словами “а також щодо придбання об’єктів державної власності”. У цьому випадку перед сполучником “а” слід було б поставити кому або внести зміну таким чином, щоб зберегти розділовий знак, що є в тексті (підібрати більше слів для зміни, дати нову редакцію підпункту тощо).

Також при внесенні змін до частини другої статті 21 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” друге речення після слів “померлого громадянина” доповнено словами “смерть якого, пов’язана з Чорнобильською катастрофою”. При цьому не враховано, що перед словом “смерть” та після слова “катастрофою” стоять коми.

Ігнорування правил пунктуації може призвести до перекручування змісту тексту закону під час внесення до нього змін, а відтак, – до помилок у процесі застосування закону.

4. ПІДГОТОВКА ПЕРЕЛІКУ ЗАКОНОДАВЧИХ АКТІВ ПРО ВИЗНАННЯ ЇХ ТАКИМИ, ЩО ВТРАТИЛИ ЧИННІСТЬ

Перелік законодавчих актів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, повинен бути юридично обґрунтованим і вичерпним.

Підготовка проекту закону здійснюється після вивчення й аналізу законодавства, що стосується його теми. При цьому слід працювати із законами, які підтримуються в контрольному стані, та перевіряти всі відмітки, що зроблені на актах.

До переліку законодавчих актів, які потребують визнання їх такими, що втратили чинність, слід включати не тільки законодавчі акти, які діяли до прийняття нового законодавчого акта, але також і ті законодавчі акти із зазначеного питання, що раніше фактично втратили чинність або поглинуті наступними законодавчими актами, які не були визнані такими, що втратили чинність в установленому порядку.

Як самостійні позиції до переліку включаються всі законодавчі акти, що суперечать новому прийнятому закону, та акти, які стосуються його теми, що фактично втратили значення.

Не слід скасовувати акти в загальній формі (тобто без їх перерахування), оскільки це ускладнить застосування такого закону на практиці.

Як негативний приклад, можна навести *Закон України “Про деякі питання оподаткування підакцизних товарів”*, яким передбачено скасування пільг щодо сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів при ввезенні на територію України підакцизних товарів. Проте переліку законодавчих актів, які втрачають чинність у зв’язку із цією нормою Закону, не визначено.

Такий перелік було затверджено пізніше *Законом України “Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів з питань оподаткування підакцизних товарів”*.

До переліку включаються всі акти або їх окремі норми, якими вносилися зміни до законів, що скасовуються. Якщо такі акти були опу-

бліковані у Відомостях Верховної Ради України, то зазначаються рік, номер та стаття зазначеного видання.

Закони тимчасової дії, строк дії яких минув, до переліку не включаються. Якщо віднесення акта до тимчасових викликає сумнів, то такий акт відноситься до тих, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність.

Якщо закон (або його стаття), який визнається таким, що втратив чинність, містить вказівку на додаток, то додаток окремо в переліку не згадується, оскільки він визнається таким, що втратив чинність, разом із нормою, що його затверджує.

У разі потреби визнати таким, що втратив чинність, додаток до закону чи до його окремої частини у переліку наводиться додаток. Наприклад: *“Визнати таким, що втратив чинність, пункт 1 додатка № 2, затвердженого Законом України...”* (наводиться назва Закону та джерело його опублікування).

У переліку всі законодавчі акти розташовуються в хронологічному порядку за датою їх видання, а також з урахуванням дати їх опублікування у Відомостях Верховної Ради України.

Переліки законів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, готуються як у вигляді цілісного закону, так і у формі додатка до нього (якщо перелік містить багато актів). В останньому випадку в додатку обов’язково зазначається, яким законом він затверджується.

Якщо є доцільність встановлення терміну набрання чинності таким законом, він, як і аналогічний закон про внесення змін, має складатися з двох розділів: затвердження переліку актів, які підлягають визнанню такими, що втратили чинність, та термін набрання чинності.

• Приклади:

1) Закон України *“Про визнання таким, що втратив чинність, пункту “і” статті 19 Закону України “Про Єдиний митний тариф”*:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

1. *Визнати таким, що втратив чинність, пункт «і» статті 19 Закону України “Про Єдиний митний тариф” (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 19, ст. 259; 1993 р., № 24, ст. 270; 1996 р., № 41, ст. 192).*

2. *Цей Закон набирає чинності з дня його опублікування”;*

2) Закон України “Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України”:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

1. Визнати такими, що втратили чинність:

Закон України від 16 січня 2014 року № 721–VII “Про внесення змін до Закону України “Про судоустрій і статус суддів” та процесуальних законів щодо додаткових заходів захисту безпеки громадян” (“Голос України”, 2014 р., № 10);

Закон України від 16 січня 2014 року № 722–VII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за вчинення адміністративних правопорушень під час проведення футбольних матчів” (“Голос України”, 2014 р., № 10);

Закон України від 16 січня 2014 року № 723–VII “Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі” (“Голос України”, 2014 р., № 10);

Закон України від 16 січня 2014 року № 724–VII “Про внесення змін до Регламенту Верховної Ради України” (“Голос України”, 2014 р., № 10);

Закон України від 16 січня 2014 року № 725–VII “Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо заочного кримінального провадження” (“Голос України”, 2014 р., № 10);

Закон України від 16 січня 2014 року № 726–VII “Про внесення зміни до Закону України “Про безоплатну правову допомогу” щодо відтермінування набрання чинності положеннями пункту 6 розділу VI “Прикінцеві та перехідні положення” (“Голос України”, 2014 р., № 10);

Закон України від 16 січня 2014 року № 727–VII “Про внесення зміни до статті 197 Податкового кодексу України щодо звільнення від обкладення податком на додану вартість операцій із ввезення на митну територію України природного газу” (“Голос України”, 2014 р., № 10);

Закон України від 16 січня 2014 року № 728–VII “Про внесення зміни до статті 297 Кримінального кодексу України щодо відповідальності за осквернення або руйнування пам’ятників,

споруджених в пам'ять тих, хто боровся проти нацизму в роки Другої світової війни – радянських воїнів-визволителів, учасників партизанського руху, підпільників, жертв нацистських переслідувань, а також воїнів-інтернаціоналістів та миротворців” (“Голос України”, 2014 р., № 10);

Закон України від 16 січня 2014 року № 729–VII “Про внесення зміни до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за заперечення чи виправдання злочинів фашизму” (“Голос України”, 2014 р., № 10).

2. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування”;

3) Закон України “Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів з питань оподаткування підакцизних товарів”:

“У зв’язку з прийняттям Закону України “Про деякі питання оподаткування підакцизних товарів” Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

Визнати такими, що втратили чинність з 1 січня 1996 року, законодавчі акти України в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість згідно з переліком, що додається.

ДОДАТОК

до Закону України

“Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законодавчих актів з питань оподаткування підакцизних товарів”

від 22 грудня 1995 року

№ 498/95-ВР

ПЕРЕЛІК

законодавчих актів України, що втратили чинність

1. Пункт 5 статті 18 Закону України “Про зайнятість населення” (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 14,

ст. 170) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.

2. Частина перша статті 7 Закону України “Про правовий режим території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи” (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 16, ст. 198; 1992 р., № 13, ст. 177) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.

3. Пункт 18 частини першої статті 20, частина друга статті 23, частини перша і друга статті 61 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи” (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 13, ст. 178, № 37, ст. 543) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються.

4. Стаття 21 Закону України “Про банки і банківську діяльність” (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 25, ст. 261; 1993 р., № 28, ст. 277) в частині звільнення від сплати ввізного мита, митних та акцизних зборів і податку на добавлену вартість з підакцизних товарів, що імпортуються...”;

4) Закон України “Про прокуратуру”:

“Розділ XII. Прикінцеві положення

...3. Визнати такими, що втратили чинність із набранням чинності цим Законом:

1) Закон України «Про прокуратуру» (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 53, ст. 793, № 50, ст. 474; 1995 р., № 11, ст. 71, № 34, ст. 268; 2001 р., № 9, ст. 38, № 44, ст. 233; 2002 р., № 17, ст. 117, ст. 125; 2003 р., № 29, ст. 233, № 30, ст. 247; 2004 р., № 8, ст. 66; 2005 р., № 2, ст. 32, № 6, ст. 132, № 11, ст. 198; 2006 р., № 1, ст. 18, № 19-20, ст. 156; 2007 р.,

№ 7-8, ст. 66, № 33, ст. 442; 2008 р., №№ 5-8, ст. 78, № 48, ст. 357; 2010 р., № 37, ст. 497, №№ 41-45, ст. 529; 2011 р., № 23, ст. 160, № 30, ст. 279; 2012 р., № 12-13, ст. 82; 2013 р., № 14, ст. 89, № 21, ст. 208, № 37, ст. 490, № 39, ст. 517; 2014 р., № 11, ст. 132, № 17, ст. 593, № 20-21, ст. 745, № 22, ст. 816; із змінами, внесеними Законом України від 14 серпня 2014 року № 1642-VII), крім пункту 8 частини першої статті 15, частини четвертої статті 16, абзацу першого частини другої статті 46², статті 47, частини першої статті 49, частини п'ятої статті 50, частин третьої, четвертої, шостої та одинадцятої статті 50¹, частини третьої статті 51², статті 53 щодо класних чинів;

2) Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про прокуратуру” та Кримінально-процесуального кодексу України” (Відомості Верховної Ради України, 1993 р., № 22, ст. 229);

3) Постанову Верховної Ради України від 5 листопада 1991 року “Про введення в дію Закону України “Про прокуратуру” (Відомості Верховної Ради України, 1991 р., № 53, ст. 794);

4) Постанову Верховної Ради України від 6 листопада 1991 року “Про затвердження структури Генеральної прокуратури України” (Відомості Верховної Ради України, 1992 р., № 4, ст. 16; 1993 р., № 49, ст. 466)”.

5. ВИМОГИ ДО ПРОЕКТІВ ПОСТАНОВ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ

Відповідно до Регламенту Верховної Ради України парламент приймає постанови з питань здійснення організаційної, контрольної та інших функцій.

Насамперед слід відзначити постанови, які приймаються при здійсненні законодавчої процедури. Такі постанови приймаються при розгляді законопроектів у першому та наступних читаннях.

• Приклади:

1) *Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення проведення мобілізації та гарантій громадянам, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації”:*

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

1. *Прийняти за основу проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення проведення мобілізації та гарантій громадянам, які проходять військову службу за призовом під час мобілізації (реєстр. № 4710), поданий народним депутатом України Сиротюком Ю.М.*

2. *Комітету Верховної Ради України з питань національної безпеки і оборони доопрацювати зазначений законопроект з урахуванням зауважень і пропозицій суб’єктів права законодавчої ініціативи та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні”;*

2) *Постанова Верховної Ради України “Про прийняття за основу проекту Закону України про запобігання корупції”:*

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

1. *Прийняти за основу проект Закону України про запобігання корупції (реєстр. № 5113), поданий Кабінетом Міністрів України.*

2. Комітету Верховної Ради України з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією доопрацювати за скороченою процедурою зазначений законопроект з урахуванням зауважень і пропозицій суб'єктів права законодавчої ініціативи та внести його на розгляд Верховної Ради України у другому читанні”;

3) Постанова Верховної Ради України “Про повернення на доопрацювання проекту Закону України про службу в органах місцевого самоврядування”:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

Проект Закону України про службу в органах місцевого самоврядування (реєстр. № 9673), поданий Кабінетом Міністрів України, повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання”;

4) Постанова Верховної Ради України “Про направлення на доопрацювання проекту Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо соціальних гарантій педагогічним, медичним і фармацевтичним працівникам, які працюють у сільській місцевості”:

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

Проект Закону України про внесення змін до деяких законів України щодо соціальних гарантій педагогічним, медичним і фармацевтичним працівникам, які працюють у сільській місцевості (реєстр. № 1061), поданий народними депутатами України Симоненком П.М., Гордієнком С.В., Герасимчуком М.І., Бабич В.В., повернути суб'єкту права законодавчої ініціативи на доопрацювання”;

5) Постанова Верховної Ради України “Про направлення на доопрацювання Закону України “Про внесення змін до Господарського кодексу України щодо фізичних осіб та фізичних осіб – підприємців”

“Верховна Рада України п о с т а н о в л я є :

Доручити Комітету Верховної Ради України з питань економічної політики доопрацювати Закон України “Про внесення

змін до Господарського кодексу України щодо фізичних осіб та фізичних осіб - підприємців” (реєстр. № 2398), повернутий із пропозиціями Президента України, з урахуванням пропозицій Президента України та інших суб’єктів права законодавчої ініціативи і повторно внести його на розгляд Верховної Ради України”;

б) Постанова Верховної Ради України “Про зняття з розгляду проекту Закону України про державне регулювання в енергетиці України”:

“Відповідно до частини другої статті 48, частини другої статті 95 Регламенту Верховної Ради України Верховна Рада України *п о с т а н о в л я є* :

1. Зняти з розгляду проект Закону України про державне регулювання в енергетиці України (реєстр. № 0889), поданий народними депутатами України Бронніковим В.К., Ключевим А.П., Мартиненком М.В., Тулубом С.Б., як такий, що втратив актуальність.

2. Визнати такою, що втратила чинність, Постанову Верховної Ради України від 7 лютого 2007 року № 607-V “Про прийняття за основу проекту Закону України про державне регулювання в енергетиці України”;

7) Постанова Верховної Ради України “Про направлення на повторне друге читання проекту Кодексу цивільного захисту України”:

“Верховна Рада України *п о с т а н о в л я є* :

Проект Кодексу цивільного захисту України (реєстр. № 10294), поданий Кабінетом Міністрів України, повернути Комітету Верховної Ради України з питань екологічної політики, природокористування та ліквідації наслідків Чорнобильської катастрофи для доопрацювання та внесення на повторне друге читання”.

Слід також враховувати, що за загальним правилом постанови Верховної Ради України не повинні містити правових норм. У разі якщо постанова містить хоча б одну правову норму, слід зазначати порядок набрання нею чинності після її офіційного оприлюднення.

6. СУПРОВІДНІ МАТЕРІАЛИ, ЩО ПОДАЮТЬСЯ ІЗ ЗАКОНОПРОЕКТАМИ

Як передбачено статтею 91 Регламенту Верховної Ради України, законопроект вноситься на реєстрацію разом з проектом постанови, яку пропонується Верховній Раді України прийняти за результатами його розгляду, списком авторів законопроекту, пропозицією щодо кандидатури доповідача на пленарному засіданні та пояснювальною запискою, яка має містити:

- 1) обґрунтування необхідності прийняття законопроекту, мети, завдань і основних його положень та місця в системі законодавства;
- 2) обґрунтування очікуваних соціально-економічних, правових та інших наслідків застосування закону після його прийняття;
- 3) зазначення про те, що реалізація законопроекту впливає чи не впливає на видаткову та/або доходну частину державного чи місцевих бюджетів. У разі внесення законопроекту, реалізація якого впливає на видаткову та/або доходну частину державного чи місцевих бюджетів, до нього додаються фінансово-економічне обґрунтування (розрахунок розміру витрат) та пропозиція щодо покриття цих витрат;
- 4) інформацію про необхідність проведення референдуму (у разі внесення законопроекту, остаточне прийняття рішення щодо якого можливе лише за результатами референдуму);
- 5) інші відомості, необхідні для розгляду законопроекту.

До законопроекту про внесення змін до законів додається порівняльна таблиця, яка містить редакцію відповідних положень (статей, частин, пунктів, абзаців тощо) чинного закону та нову його редакцію з урахуванням запропонованих змін. Порівняльна таблиця додається також і до цілісного законопроекту, якщо його прикінцеві положення містять приписи щодо внесення змін до інших законів.

Якщо законопроект вноситься за погодженням з відповідними органами виконавчої чи судової влади, до нього додається таке погодження.

Методичні рекомендації підготовлено Головним юридичним управлінням Апарату Верховної Ради України.

Відповідальний за підготовку рекомендацій – Заступник Керівника Апарату Верховної Ради України - керівник Головного юридичного управління Теплюк М.О.